

TA'LIMDA ISTIQBOLLI IZLANISHLAR

Xalqaro ilmiy-metodik jurnal

ПЕРСПЕКТИВНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В ОБРАЗОВАНИИ

Международный научно-методический журнал

PROSPECTIVE RESEARCH IN EDUCATION

International scientific methodological journal

№ 1/2025

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi OAK Rayosatining 2024 - yil 7 - iyundagi 355-son qarori bilan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo'lgan zaruriy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

BOSH MUHARRIR:
TILAVOV MUXTOR HASAN O'G'LI
Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Кулешов Валерий Владимирович - pedagogika fanlari doktori, professor Rossiya Fanlar akademiyasining akademigi (Ukraina).

Andriyenko Yelena Vasilyevna - pedagogika fanlari doktori, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Fizika, matematika, axborot va texnologiya ta'limi instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Romm Tatyana Aleksandrovna - pedagogika fanlari doktori, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Tarix, gumanitar va ijtimoiy ta'lim instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Eko Sri Margianti - Gunadarma universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Indoneziya).

Xamidov Obidjon Xafizovich - Buxoro davlat universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor.

Zaripov Lochin Rustamovich - pedagogika fanlari doktori (DSc), professor (O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy ta'limni rivojlantirish ilmiy-tadqiqot markazi, O'quv-uslubiy faoliyatni takomillashtirish boshqarma boshlig'i).

Nazarov Akmal Mardonovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor (Buxoro davlat universiteti "Psixologiya" kafedrasining mudiri).

Qodirov Azizjon Anvarovich - iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent (Buxoro davlat universiteti Tabiiy fanlar va agrobiotexnologiya fakulteti dekani).

Davlatov Suxrob Sayitjonovich - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent (Buxoro davlat universiteti O'quv-uslubiy departament boshlig'i).

Adizov Bobir Baxtiyorovich - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent (Buxoro davlat universiteti Moliyalashtirish, iqtisodiy rivojlantirishni rejalashtirish departamenti boshlig'i).

Paxrutdinov Shukriddin Ilyosovich - siyosiy fanlar doktori, professor. Oriental universitetining "Iqtisodiyot va turizm" kafedrasining professori.

Akramova Shaxnoza Abrorovna - pedagogika fanlari nomzodi, professor (O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti, Harbiy-vatanparvarlik, ma'naviy-ma'rifiy tarbiya va yoshlar bilan ijtimoiy ishlash kafedrasining boshlig'i, podpolkovnik).

Mamanazarova Nargiza Komildjanovna - pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent. Oriental universitetining "Iqtisodiyot va turizm" kafedrasining professori.

Ostanov Shuhrat Sharifovich - psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti psixologiya kafedrasining dotsenti).

Rustamov Shavkat Shuhrat o'g'li - psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti "Psixologiya" kafedrasining dotsenti).

Dilova Nargiza Gaybullayevna - pedagogika fanlari doktori (DSc), professor (Buxoro davlat universiteti Kengash kotibi).

Olimov Shirinboy Sharofovich - pedagogika fanlari doktori, professor (Buxoro davlat universiteti Pedagogika kafedrasining mudiri).

Hamroyev Alijon Ro'ziqulovich - pedagogika fanlari doktori (DSc), professor (Buxoro davlat universiteti Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrasining mudiri).

G'ofurov Azizbek Umarjonovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent, (Farg'ona davlat universiteti Magistratura bo'limi boshlig'i).

Ismatova Dilafruz Tuymuratovna - psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti "Psixologiya" kafedrasining dotsenti).

Ataboyev Nozimjon Bobojon o'g'li - filologiya fanlari doktori, professor (Buxoro davlat universiteti xorijiy tillar fakulteti dekani).

Atayeva Mexriniso Farxodovna - pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti "Geliyofizika, qayta tiklanuvchi energiya manbaalari va elektronika kafedrasining dotsenti).

Xotamov Shuxrat Nosirovich - pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), (O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi Harbiy texnik instituti Gumanitar va ijtimoiy fanlar kafedrasining dotsenti).

Turdiyev Bexruz Sobirovich - falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti "Yurisprudensiya, ijtimoiy-siyosiy fanlar kafedrasining dotsenti).

Fayziyeva Umida Asadovna - pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti "Inson resurslarini boshqarish departamenti boshlig'i).

Muxlisov Sodiqjon Saidjonovich - pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti "Axborot tizimlari va raqamli texnologiyalar kafedrasining dotsenti).

Axmadoy Nazirjon Rahmat o'g'li - psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti "Psixologiya" kafedrasining katta o'qituvchisi).

Uzoqov Asliddin Mexritdinovich - pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent (Buxoro davlat pedagogika instituti Harbiy ta'lim fakulteti boshlig'ining o'quv ishlari bo'yicha o'rinbosari).

Ataxo'jayeva Shaxlo Anvarovna - psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent (University of Business and Science Oliy ta'lim muassasasi "Ilmiy tadqiqot, innovatsiyalar, ilmiy pedagogik kadrlar tayyorlash bo'limi" boshlig'i).

Mas'ul kotib:

Dehqonboyev Shohjahon Oybek o'g'li – Buxoro davlat universiteti Psixologiya kafedrasining o'qituvchisi

Saidov Jasur Shavkatovich,

Buxoro davlat universiteti

Musiqa ijrochiligi va madaniyat kafedrası o'qituvchisi

O'ZBEK OPERA SAN'ATINING RIVOJLANISHI VA MUSIQA TA'LIMIDA QO'LLANILISH IMKONIYATLARI

Annotatsiya: Maqolada o'zbek opera san'atining rivojlanishi va musiqa ta'limida qo'llanilish imkoniyatlari, talabalarni bu san'atga qiziqishini uyg'otish, o'zbek opera asarlarini o'rgatishda musiqiy idrok masalalari pedagogik muammo ekanligi hamda talabalarda tinglash madaniyatini rivojlantirishga yo'naltirilgan zamonaviy pedagogik texnologiyalarning samaradorlik darajasi haqida so'z yuritiladi.

Kakit so'zlar: Opera, libretto, xoreografiya, uvertiura.

Аннотация: В статье развитие узбекского оперного искусства и возможности его использования в музыкальном образовании, пробуждение интереса учащихся к этому искусству, вопрос музыкального восприятия при преподавании узбекских оперных произведений является педагогической проблемой, а также пути развития слушательской культуры, у студентов обсуждается уровень эффективности современных педагогических технологий.

Ключевые слова: Опера, либретто, хореография, увертюра.

Annotation: In the article the development of Uzbek opera art and the possibilities of its use in music education, awakening the interest of students in this art, the issue of musical perception in teaching Uzbek opera works is a pedagogical problem, as well as ways of developing the listening culture of students, the level of effectiveness of modern pedagogical technologies is discussed.

Key words: Opera, libretto, choreography, overture.

Kirish. Butun dunyo bo'yicha olganda barcha musiqiy janrlarning eng yuqori cho'qqisi bu opera san'ati hisoblanadi. Opera boy badiiy imkoniyatlari bilan betakror bo'lgan serqirra janr sifatida haqiqiy ijodni o'zida namoyon etib, inson ichki dunyosining nozik qirralarini tasvirlash qobiliyatiga ega bo'lgan va hayotning diqqatga sazavor bo'lgan ko'nikmalarini musiqiy obrazda umumlashtiruvchi o'ta murakkab badiiy ijod turi bo'lib, faqatgina o'ziga xos shakllarni, ijodiy estetik va texnologik masalalarning keng doirasini ko'zda tutuvchi janrdir. Shuning uchun ham bu san'at talabani tinglashi yoki sahnadagi jarayonni ilk marotaba ko'rishidayoq o'ziga jalb etuvchi xususiyatga ega. Opera-bu teatr, she'riyat, raqs va musiqani birlashtiruvchi sintetik janr. Uning badiiy ta'sir vositalari chegarasiz va shuning uchun ham u musiqa sohasida yetakchi o'rin egallaydi. Opera ("italyancha"- opera so'zma - so'z, "lotincha" mehnat mahsuli, ish, asar) sintetik, murakkab janr, yirik musiqali sahna asari hisoblanadi. Opera san'atiga bo'lgan qiziqish avvalambor janrning kuchli badiiy ta'siri bilan belgilanadi. Chunki, opera janri vokal, cholg'u musiqasini, she'riyat, teatr va tasviriy san'at, raqs, balet san'ati va plastik harakatni o'zida birlashtiradi. Bu albatta talaba bir opera san'atini o'rganishi orqali, san'atning bir nechta yo'nalishini mukammal o'rganishi uchun katta imkon beradi. Opera san'ati inson tafakkurining yuksak namunalaridan biri hisoblanadi. Musiqa tarixida uning taqdiri muhim va alohida ahamiyatga molik. Janr paydo bo'lishi bilanoq eng yirik, demokratik hamda insonlarni ma'naviy madaniyatiga o'z ta'sirini o'tkaza oladigan san'at turi sifatida rivojlanadi. Opera aytishimiz joizki, klassik davrda o'ziga xos, romantizm davrida o'zgacha, 20-asrda esa turli qiyofalarda o'zini namoyon qildi. Musiqa san'atining yirik, monumental janrlaridan biri bo'lgan opera, O'zbekistonga 20-asrning boshlarida kirib keldi. Milliy o'zbek operalarining dastlabki namunalari ta'kidlab o'tkanimizdek, o'zbek musiqali dramasi rivoji asosida yuzaga kelgan. Dastlabki o'zbek operalari o'zbek va rus kompozitorlari ijodiy hamkorligida yuzaga kelgan bo'lsa, keyinchalik tarixiy, romantik, lirik, dramatik mavzularga murojaat etib, kompozitorlarning mustaqil ijod namunalari paydo bo'ldi.

O'zbek opera san'ati o'z taraqqiyoti davomida kompazitorlar tomonidan turli uslub va yo'nalishlarda qamrab olindi. O'zbek operalarining deyarli barchasi yevropacha shakllar asosida, milliylik ruhi va xalqimizning turli an'analarga xos tarzda tarannum etilgan. Shuning uchun ham bugungi kunda, Yangi O'zbekistonni barpo etishda bu san'atning ahamiyati va roli juda ham katta.

Mavzuga doir adabiyotlar tahlili. O'zbek opera san'ati xususida Respublikamiz olimlari va kompozitorlari Rustam Abdullayev "Opera dramaturgiyasi", T. Y. Solomonova "O'zbek musiqasi tarixi", D. Murodova. "Mustaqillik davri o'zbek kompazitorlik ijodiyoti to'g'risida-musika ijodiyoti masalalari" A.Jabborov "Musiqali drama va komediya janrlari O'zbekiston kompozitorlarining ijodiyotida" kitoblarida, Mustaqil davlatlar hamdo'stligi (MDH) olimlaridan Andrey Slonim, Firuddin Safarov, Irkin Gabitov, Rudakiy Allanbayevlar o'zlarining bir qator maqola va kitoblarida zamonaviy va milliy o'zbek operalarda an'analarning yangilanish jarayoni xususida, chet el olimlari - Pekker. Ya "O'zbekskaya opera", T.Vizgo A.Kazlovskiy "Ulug'bek", Plungyan. V "Maysaraning ishi" kitoblarida o'zbek operalarining paydo bo'lishi va rivojlanish bosqichlari haqida ilmiy-tadqiqot ishlarini amalga oshirganlar.

Har qanday millatga mansub qo'shiqchi uchun nafas olib kuylash muhimligini ta'kidlab mashhur qo'shiqchi G'ulom Abdurahmonov shunday degan edi: "Milliy vokal uslubi nutqning xususiyatlariga bog'liq bo'ladi. Eng asosiysi tilning nozikligini his etishdir. Har qaysi millatga o'zining nutq uslubi va o'ziga xos intonatsiya xususiyatlari bo'ladi. Mana shularni qo'shiqda aks ettira olish kerak. Italiya maktablaridan opera tovushini va uning yo'nalishini olish, kuylash usuli esa har bir millatning tiliga mos bo'lishi lozim" (G'. Abdurahmonovning Tamara qiziga yozib olgan xotiralaridan).

Tahlil va natijalar. Yusak ma'naviyatli jamiyat qurish va Yangi O'zbekistonni barpo etishda va jahon hamjamiyatiga kirib borish ko'p jihatdan ma'naviy madaniyatning taraqqiyoti uchun o'zbek opera san'atining rivoji alohida ahamiyat kasb etadi. Shunday ekan, yosh iste'dod egalarini tarbiyasida musiqaning ayniqsa, opera san'atining o'rni beqiyos. Bu san'atni talabalarga o'rgatishimizda e'tibor beriladigan bir nechta jihatlari mavjud. Aytishimiz joizki, bugungi kunda aksariyat ko'pgina talabalar jiddiy musiqani tinglashmaydi. Buning sababi ham bitta, chunki bu musiqa janri boshqa san'at janrlariga qaraganda biroz murakkab bo'lganligi tufayli uni tushunishmaydi. Talabalarga bu janrni tushuntirish uchun esa o'qituvchidan katta mahorat va tayyorgarlik talab etadi. Talabani bu san'atga qiziqishini uyg'otish, eng avvalo tinglashga o'rgatish kerak. Tinglash mobaynida o'qituvchi rahbarlik qilishi, eng muhimi tinglanayotgan asar talabalar yoshiga mos va esda qolarli bo'lishi, har tomonlama (musiqiy ohang, sur'at) jihatidan yengilroq bo'lishi, o'qituvchi tinglanayotgan asar mazmuni orqali talabalarga axloqiy-estetik tarbiya berib borishi lozim deb o'ylayman. Ayrim nazariyachilar milliy operada bo'g'iz bilan kuylashni saqlab qolish zarurligini ya'ni o'zbek xalq qo'shiqlariga xos kuylash usulini o'zgartirmaslik kerakligini isbotladilar. Ammo sekin-asta har qanday opera qo'shig'i o'zining butun dunyo opera madaniyatiga xos qanaqadir umumiy xususiyatlarga ham ega bo'lishi kerak deb hisoblandi. Operaning adabiy asosi librettodagi voqealar, musiqiy dramaturgiya vositalari bilan, avvalo, vokal musiqa shakllarida gavdalantiriladi. Qahramonlarning hissiy kechinmalari, asosan, yakkaxon opera xonandalari ijrosidagi ariya, ariozo, kavatina kabi tugal musiqa asarlarida o'z ifodasini topadi. Operadagi rechitativ tugal musiqa shakllarini o'zaro bog'lab, musiqiy dramaturgiya jarayonida muhim vazifalar bajaradi. Ariyalar, ariozolar, kavatinalar o'z-o'zidan operani tashkil etmaydi. Operaning klassik turida syujetni va harakatning rivojlanishini ommaga yetkazishning asosiy vositasi bu rechitativdir. Rechitativ oddiy akkordlar bilan qo'llab-quvvatlangan va tabiiy nutq intonatsiyasiga asoslangan erkin metrda tez ohangdor deklomatsiya hisoblanadi. O'zbek operalarida rechitativlar kam uchraydi. Komik operalarda rechitativ ko'pincha dialog bilan almashtiriladi. Buni S.Yudakovning "Maysaraning ishi" komedik (buffa) operasida, Qozi va Mullado'st sahnasida uchratish mumkin. Rechitativ og'zaki matnning ma'nosini tushunmaydigan

tinglovchi o'quvchilar uchun zerikarli bo'lib tuyulishi mumkin, lekin u ko'pincha operaning mazmun tuzilishida ajralmas hisoblanadi. Turli vokal ansambllari jumladan, duet, trio, kvartet, kvintetlarda qahramonlarning bir-birlari bilan o'zaro munosabatlari, dramatik, lirik, komedik voqealar o'z aksini topadi. Operaning mazmun-mohiyati ashuladan iborat ekan, dramaning eng yuqori lahzalari ariya, duet va boshqa shartli shakllarning tugallangan shakllarida aks etadi. Bunda musiqa oldinga chiqadi, ariya monologga, duet dialogga o'xshaydi, trio odatda personajlardan birining qolgan ikki ishtirokchisiga nisbatan qarama-qarshi tuyg'ularini o'zida mujassam etadi. Keyinchalik murakkablashishi bilan turli xil ansambl shakllari paydo bo'ladi. (kvartet, kvintet, sekstet) Bunday shakllarning kiritilishi odatda, bir yoki bir nechta his-tuyg'ularning rivojlanishi uchun, joy ochish uchun harakatni to'xtatadi. Ansamblga birlashgan xonandalar guruhigina sodir bo'layotgan voqealarga bir vaqtning o'zida bir nechta fikrlarni bildirishi mumkin.

O'zbek opera san'ati turmush sharoitlariga ko'ra, zamon talablariga asosida asta-sekinlik bilan musiqali drama ildizida o'z rivojini topdi. O'zbekistonda opera san'atining vujudga kelishi, uni rivojlanishida rus musiqa san'ati va madaniyatining alohida hissasi borligini ta'kidlab o'tishimiz lozim. Kompazitorlar V.A.Uspenskiy, R.M.Glier, A. Kazlovskiy, G. Mushel va boshqalar o'zbek musiqa san'atining turli janrlarida, jumladan, opera janrida ham ijod qilganliklari, o'zbek operalarini yaratilishida o'zlarining ulkan hissalarini qo'shganliklari sababli, o'zbek opera san'atini yana ham boyiganini ko'rishimiz mumkin. O'zbek milliy operalarida undagi eng qimmatli narsa bu maftunkor ohang, kompazitorlar tomonidan tasvirlangan personajlarning tabiiyligi, syujetning soddaligi va uyg'unligi, tinglovchi-tomoshabinlar uchun tushunarli, jonliligidir. O'zbek operalarining dunyoga kelishi bu zamon talabi bo'lib, Respublikamizning madaniy rivojiga yana bir katta qadam hisoblandi. Shu orqali o'zbek operalari dunyo sahnalarini ko'rish uchun zamin bo'ldi.

“Opera musiqa va teatr o'rtasidagi o'zaro muhabbatdan tug'ilgan san'atdir, bu musiqa bilan ifodalangan teatrga o'xshaydi” deb yozadi zamonamizning ko'zga ko'ringan opera rejissyorlaridan biri B.A.Pokrovskiy. Rassom tabiatni bo'yoqlar bilan tasvirlasa kompozitor va musiqachi tabiatni musiqa bilan ta'riflaydi va shu orqali opera san'ati o'quvchilar qalbiga, ongiga kirib boradi. O'zbek opera san'atini talalarga o'rgatishda eng avvalo asarning mazmuni haqida gapirib, o'qituvchi tomonidan ijro etib berilsa, darslarni o'tishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda darslar olib borilsa, musiqa darslarini ilg'or pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish mazmuni, shakl, usullari aniqlansa, ta'limga texnologik yondashishning ilmiy – nazariy va amaliy jihatlariga asoslansa dars samaradorligi yanada oshadi. Kuzatuvlarim davomida shunga amin bo'ldimki, ijodkorlar opera sohasidagi izlanishlar natijasida orttirgan zarur tajriba va erishgan yutuqlari pirovardida bu jabhada muvaffaqiyat qozonganliklarining asosiy sababi xalq musiqasiga va tarixga asoslanganliklaridir. Talaba bunda nafaqat opera musiqasini balki tarixni ham o'rganadi. Aytishimiz joizki, talabalarda musiqiy didini oshirishda uni tarbiyalashda o'qituvchining mahorati muhim rol o'ynaydi. Tajriba-sinov ishlarini olib borishim jarayonida ishlatilgan uslublar o'zbek opera san'atining paydo bo'lish va rivojlanish tarixini, uning xususiyatlari, mavzu va janrlari talabalarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasidagi potentsional imkoniyatlarini aniqladi. O'qituvchi kuylash uchun opera ichidagi biror-bir ariya, ariozo, kavatina tanlar ekan, avvalambor asarning badiiy qiymati, mazmuni, tarbiyaviy ahamiyati, obrazlar doirasini sinchiklab tahlil qilib chiqadi. Olingan natijaga qarab qo'shiqni ya'ni ariya yoki ariozoni o'rgatish metodlari tanlandi va shu metodlar asosida ish olib boriladi. Dars mashg'ulotlari farayonida asosan multimedia orqali talabalarning musiqiy savodini oshirish, o'zbek opera san'atiga muhabbat uyg'otish, Opera va akademik xonandalik san'atining o'zaro ajrata olishi, ularni eshitib anglab farqlay bilishi, akademik xonandalik opera san'atining o'ziga xos turlariga bo'linishiga, har birining o'ziga xos ijro pastanovkasi mavjudligi haqida har bir talabaga alohida-alohida tushuntirilib berish lozim deb o'ylayman.

- O'zbek opera san'atining musiqa ta'limida qo'llanilishida e'tibor beriladigan eng birinchi jarayon bu, talabalarning ovoz imkoniyatlaridan kelib chiqib, yosh doirasiga mos to'g'ri asar tanlay bilishdir.

- Talabalarga opera asarini o'rgatishdan oldin, opera janrining o'ziga xos xususiyatlari, tarixi haqida, opera kompozitori, asar muallifi, opera yaratilgan davr va asarning mazmuni (librettosi) haqida hikoya qilib berish lozim.

- Asarning xarakterini talaba yaxshiroq tushunishi uchun opera parchalari asosan muqaddima (uvertyura) va ariyalar (original ijrosi) tinglash uchun tavsiya etiladi. Chunki uvertyura simfonik orkestr ijrosidagi sof cholg'u musiqa bo'lishiga qaramay, u operaning asosiy musiqiy materialidan qisqartirilib olinadi va talabaga asar haqida nisbatan yaxlitroq tasavvur paydo qiladi.

- Opera asarini o'rgatishdagi muhim masalalardan biri bu-so'z. So'z matnning operadagi o'rni hisoblanadi. Shuning uchun talabalar bilan ko'proq so'z ustida ishlash lozim. Kuylash jarayonida so'z yaxshi talaffuz etilmasa, asarni tushunish ham shunchalik qiyin bo'ladi.

Ta'lim jarayonida talabalar o'zbek opera san'atini butun nafosati bilan o'rganishlari, idrok etishlari ommaviy faoliyatlari: opera asarining simfonik orkestr jo'rligida yangragan musiqa qismini (uvertyura) tinglash, uni tahlil qilish, jamoa bo'lib opera asarining ommaviy xor sahnalarini kuylash, nazariy bilimlarni o'zlashtirish (musiqa savodxonligi), asarga ritmik jo'r bo'lish masalalarini shakllantirish musiqiy ta'limning bugungi kundagi asosiy mazmunini tashkil etadi.

Xulosa. Qaysi xalqning madaniy tarixi qanchalik qadimiy bo'lsa, o'sha xalqning axloqiy go'zalligi, urf-odat rang-barangligi, ko'lam keng, ta'lim-tarbiya ildizlari ham shunchalik chuqur bo'ladi. Chunki har qanday madaniyat, axloq, urf-odat va ta'lim-tarbiya inson faoliyatining kechinmalari, sinovlari boy hayotiy tajribalari asosida yuzaga keladi va maqbullari avlodlar avlodga o'tadi.

O'zbek opera san'atining paydo bo'lishi nafaqat musiqa san'atidagi ulkan taraqqiyotdan darak beradi, balki yurtimizda musiqaning dunyoviy unsurlari o'sib borayotganidan dalolat beradi. Bugungi kunda o'zbek operalarining mavzu va mazmun doirasi yanada kengaytirib, musiqiy ohanglar serjiloligi boyitildi. Mazmunni talqin qilishda, musiqiy kompazitsiyaning boyishida asosiy urg'u milliy hamda umumbashariy ma'naviy qadriyatlarni tarannum etishga, murakkab vaziyat va psixologik holatlarni chuqur iroda etishga qaratildi. Ushbu davr o'zbek kompazitorlari opera asarlarida o'zbek xalq musiqa merosi: maqom yo'lidagi ashular, katta ashulalar, xalq kuyi va mumtoz ashularidan kengroq foydalanishdi. Milliy ijrochilik an'analarini zamonaviy ifoda va musiqiy texnik vositalar bilan uzviy bog'lashdi. Hozirgi davrda haqiqiy hayotiy san'atga bo'lgan ochiq intilish zamonaviy talabani hayajonga soluvchi muammolarni, uning his-hayajonlarini, fikrlarini yorqin tasvirlashga qaratilgan talaba ongidagi chuqur rivojlanishdan dalolatdir. O'zbek opera san'ati janrining kompleks tabiati uni yakka opera xonandalari, ommaviy xor jamoasi, balet raqqoslari, mimans (sahna aktyorlari) bilan birgalikda, simfonik orkestr jo'rligida katta sahnada ijro etilishi, keng demokratik auditoriya bilan muloqotda bo'lishni taqozo etdi. O'zbek opera san'atining talabalar o'rtasida tutgan o'rning o'ziga xosligi ham shundan iboratdir.

Tavsiyalar. "Opera va faqat opera sizni odamlarga yaqinlashtiradi, musiqangizni haqiqiy tomoshabinga o'xshatadi. Sizni nafaqat alohida davralarning, balki qulay sharoitlarda- butun xalqning mulkiga aylantiradi" degan edi o'z zamonasining mashhur kompozitori Pyotr Ilich Chaykovskiy.

Birinchidan, Opera janri musiqasi talabalarda estetik zavq uyg'otishi bilan birga ularning g'oyaviy emotsional kechinmalarini yuksaltiradi, fikrlarini teranlashtiradi, ularga hayotni, haqiqatni bilishga, insoniy kamolga erishishida yordamlashadi.

Ikkinchidan, talabalar milliy o'zbek opera san'atini o'rganish orqali bu san'atiga hurmat, muhabbat, uni o'rganishga qiziqishni, shu orqali ularda kuylash, vokal madaniyatlarini shakllantirishda, milliy ong, milliy mafkurani shakllantirishda katta yordam beradi.

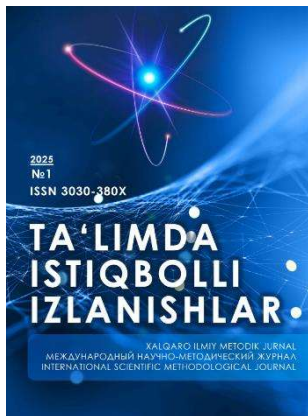
Uchinchidan, o'zbek operalari asosan tarixiy mavzularda, xalq kuylari, xalq qo'shiqlaridan foydalanib, simfonik orkestrga moslashtirib yozilgan. Bu orqali talabalar nafaqat operani, balki, tarixni hamda xalq kuylariga asoslangan vokal qo'shiqlarni ham o'rganish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Пеккер Я. “Узбекская опера” Москва, 1984.
2. E.Rahimov “Vokal” Toshkent, 2010-y.-[38-45 b];
3. Rustam Abdullayev “Opera dramaturgiyasi” Toshkent, 2007-y. [27-76 b];
4. Saidov J.Sh, O'zbek opera san'atini shakllanish asoslari “Central Asian journal of education and innovation” Volume 1, Issue 2, December 2022, pp 140-143; <https://doi.org/10.5281/zenodo.7439632>
5. Saidov J.Sh, Zamonaviy estrada san'ati o'zbek kompozitorlarining ijodiyotida Pedagogik ta'lim: xalqaro tajriba va innovatsion yondashuvlar” mavzusidagi an'anaviy ilmiy-amaliy anjuman materiallari. Buxoro, 2022-yil 6-aprel, 896-902-B.
6. Saidov. J.Sh Amaliy mashg'ulot jarayonida talabalarga o'zbek kompozitorlarining romanslarini o'rgatish usullari “Медицина, педагогика и технология: теория и проактика” Том 2, Выпуск 2, 198-207 <https://universalpublishings.com>
7. Saidov J.Sh O'zbek opera san'atining mustaqillik davrida rivojlanish bosqichlari /TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN-2023. Volume 1, Issue-4 C.88-95: <http://universalpublishings.com>
8. Rajabov Tuxtasin Ibodovich. Effectiveness of the process of teaching Bukhara children folk songs in music class. <https://www.eurchembull.com/issue-content/effectiveness-of-the-process-of-teaching-bukhara-children-folk-songs-in-music-class-7277ECB> European Chemical Bulletin.ISSN 2063-5346 Eur. Chem. Bull. 2023, 12 (Special Issue 4), 16389-16397.
9. Rajabov Tuxtasin Ibodovich,Madrimov. B. Kh, Nurullaev F.G Teaching bukhara children folk songs in music lessons as an actual problem. International Journal of Psychosocial Rehabilitation 6049-6056 бет Vol. 24, Issue 04. 2020йил. ISSN: 1475-7192
10. Rajabov, Tuxtasin Ibodovich. B.Jamilova N.Safarova K.Nusratova X.Bakieva Basics of Uzbek Children's Reading. TEST Engineering & Management November-December 2019 ISSN:0193-4120 Page No.4207-4214 Published by:The Mattingley Publishing Co,Inc
11. Rajabov, Tuxtasin Ibodovich. Practical situation of teaching uzbek musical folklore in the continuous education system. International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE)

MUNDARIJA:

Familiya I.Sh.	Mavzu	Bet
13.00.00 - PEDAGOGIKA		
Сафаралиев Бозор Сафаралиевич, Юлдашева Манзура Бориходжаевна	Музейная педагогика: социально-культурные программы и проекты в реализации инновационных подходов	3
Azimova Nasiba Ergashovna	Kasb ta'lim pedagogikasi va psixologiyasini ma'ruza mashg'ulotlariga tadbik etish texnologiyalari	12
Холдарова Индира Абдукаримовна	Жанровые признаки и ориентация на традиции серебряного века романа «мастер и маргарита»	15
Saidov Jasur Shavkatovich	O'zbek opera san'atining rivojlanishi va musiqa ta'limida qo'llanilish imkoniyatlari	22
Komilov Nodirbek Bokijonovich	Tibbiyot tarixi fanining oliy tibbiy ta'limni transformatsiya qilish jarayonidagi o'rni	27
Qaxxorova Hilola Kamolovna	Qo'shma loyihalar va guruh faoliyatida ishtirok etish orqali "mehrli maktab" bolalarida muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish	32
Ziyotova Madina Mansur qizi	Oliy ta'lim muassalarida tarbiyaviy ishlarni tizimli tashkil etish -pedagogik muammo sifatida	37
Musayeva Amina Karamatovna	Rus tili fanidan talabalarda rivojlantiriladigan kompetensiyalar va ularni baholash mezonlari	41
Saidova Moxinur Murodovana	Plurilingual o'quvchilarning til o'rganishdagi o'ziga xosliklari	46
Odilova Halima Azamatovna	Darsdan tashqari mashg'ulotlarda dutor musiqa asb o'rgatishning metodik imkoniyatlari	50
Narziyeva Munisa Sobitovna	Umumiy o'rta ta'lim maktablarida 2-4-sinflar orasida fortepiano cholg'usini o'rgatish metodikasi	56
G'aybullayev Shonazar Mirboboyevich	Maktabni innovatsion boshqarish tizimi	61
Sultonova Munavvarxon Qaxramon qizi	Sun'iy intellekt asnosida ta'limning kelajagi	64
Ma'rufov Muhammad Shuhratovich	Ta'lim jarayonida sun'iy intellektning o'rni	71
Намазова Нодира Джумаевна	Степень актуальности знаний и навыков молодых специалистов требованиям малого и среднего предпринимательства	76
Sirojiddinova Firuza Xosilbekovna	O'zbekiston iqtisodiyotida ayollarning o'rni va gender bandlik masalalari	84
Abduraxmonova Munisa Ahat qizi	Deviant xulq – atvor muammosini o'rganish – pedagogik muammo sifatida	88
Xodjayev Sardor Bekbergenovich,	Talabalarda ijtimoiy qadriyatlar asosida vatanparvarlikni rivojlantirish mexanizmi	92
Xolboyeva Shahnoza Murtozayevna	Axloqiy tarbiyaning pedagogik asoslari va ularni ta'lim jarayoniga tatbiq etish	96

“TA'LIMDA ISTIQBOLLI IZLANISHLAR”

XALQARO ILMIY METODIK JURNALI UCHUN MAQOLALARNI RASMIYLASHTIRISH TALABLARI

“Ta'limda istiqbolli izlanishlar” ilmiy jurnali mualliflari diqqatiga!

1. “Ta'limda istiqbolli izlanishlar” ilmiy jurnali ilmiy maqolalarni o'zbek, rus va ingliz tillarida chop etadi.

2. E'lon qilinadigan maqolalarga bo'lgan asosiy talablar:

- ✚ ishning dolzarbligi va ilmiy yangiligi;
- ✚ maqolaning hajmi: adabiyotlar ro'yxati, chizma va jadvallar inobatga olingan holatda 3-8 betgacha;
- ✚ maqola nomi, annotatsiya (50-60 ta so'z) va tayanch so'zlar (8-

10 ta) ingliz, o'zbek va rus tillarida keltiriladi.

3. Maqola boshida mavzu, muallifning F.I.O. (to'liq yozilishi kerak), mualliflar bir nechta bo'lsa, ularning har biri haqida to'liq ma'lumotlar berilishi shart, tashkilot, shahar, mamlakat, muallifning e-maili ko'rsatiladi. Matnda kirish qismi, tadqiqot obyekti va qo'llanilgan metodlar, olingan natijalar va ularning tahlili, xulosa, adabiyotlar ro'yxati, albatta, keltiriladi. Maqolada keyingi 10-15 yilda e'lon qilingan adabiyotlarga havola qilinishi tavsiya etiladi.

4. Matn uchun: Microsoft Word; Times New Roman, 12 shrift, maqola nomi bosh harflarda, interval 1,0; abzas 1,0 sm, yuqori va pastki tomon 2 sm, chap va o'ng tomon 2 sm.

5. Agar maqolaga rasm, jadval, diagramma, sxema, chizma, turli grafik belgilar kiritilgan bo'lsa, ular aniq va ravshan tasvirlanishi, qisqartmalarning to'liq izohi yozilishi lozim. Formulalar matnga maxsus kompyuter dasturlarida kiritilishi kerak.

6. Iqtibos olingan yoki foydalanilgan adabiyot satr osti izohi tarzida emas, balki maqola oxirida asosiy matndagi ketma-ketligi asosida umumiy ro'yxatda ko'rsatiladi. Matn ichidagi ko'chirmadan so'ng iqtibos olingan asarning ro'yxatdagi tartib raqami va sahifasi kvadrat qavs ichida beriladi. Bu o'rinda kitob, to'plam, monografiyalar uchun mualliflarning ism-familiyalari, manbaning to'liq nomi, nashr ko'rsatkichi (shahar, nashriyot va nashr yili) ko'rsatiladi. Jurnal maqolalari va boshqa davriy nashrlar uchun mualliflarning ism-familiyalari, maqola nomi, jurnal nomi, yili va soni, sahifa nomeri ko'rsatiladi.

7. Maqola matni kamida 70-80 % muallifning shaxsiy izlanishlari natijasiga asoslanishi lozim. Topshirilgan maqolalar “Antiplagiat” tizimi yordamida tekshiriladi.

8. Tahririyatga taqdim qilingan maqolalar tahririyat tomonidan taqrizga beriladi. Maqola taqrizdan qaytgach, agar zarur bo'lsa, barcha savol va e'tirozlar bo'yicha muallifga qayta ishlash uchun taqdim etiladi. Maqola nusxalari qaytarilmaydi.

9. Tahririyat maqolani taqrizga yuboradi, taqriz ijobiy bo'lsa maqola jurnalda chop etish uchun qabul qilinadi. Jurnalda anjuman tezislari va ma'ruzalari chop etilmaydi. E'lon qilingan materiallarning haqqoniyligiga va ko'chirilmaganligiga shaxsan muallif javobgardir.

10. Tahririyat maqolaga ayrim kichik o'zgartirishlarni kiritishi mumkin. Yuqoridagi talablarga javob bermaydigan maqolalar tahririyat tomonidan ko'rib chiqilmaydi va muallifga qaytarilmaydi.

11. Ijobiy taqriz berilgan maqola tahririyat tomonidan qabul qilingan sanaladi. Jurnal tahririyati maqola matnini qisqartirish va unga tahririy o'zgartirishlar kiritishga haqlidir.

12. Yuqoridagi talablarga javob bermaydigan maqolalar tahririyat tomonidan qabul qilinmaydi va ko'rib chiqilmaydi.

Jurnal O'zbekiston matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2024-yil 26-mart № 245685 -sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Tahririyat manzili: 200117, O'zbekiston Respublikasi,
Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy
Elektron manzil: <https://fanistiqbollari.uz>
Telegram raqami: +998 (93) 689-80-90